

чення якого полягало б у формулюванні П. п., тому це залишається справою самого Конституційного Суду, який вирізняє правові позиції у своїх раніше прийнятих рішеннях та посилається на них у наступних аналогічних рішеннях.

П. п. класифікуються так:

1) за об'єктом конституційно-правової проблеми (стосуються понять, норм, принципів, інститутів);

2) за характером предмета регулювання (матеріально-правові та процесуально-правові);

3) за способом їх формулювання Конституційним Судом України (П. п., сформульовані в результаті перевірки на відповідність Конституції України положень законів та ін. правових актів; П. п., сформульовані в результаті офіційного тлумачення Конституції України та законів);

4) за сферою суспільних відносин (у галузі прав і свобод людини та громадянина, державного будівництва, місцевого самоврядування).

П. п. можна назвати одним із джерел конституційного права, адже вони набувають характеру конституційно-правових норм.

Конституційний Суд України неодноразово підтверджував важливість урахування попередніх П. п. при здійсненні ним конституційного судочинства. Це можливо завдяки присутній у П. п. логіко-змістовій зв'язці, яка дозволяє Конституційному Суду України приймати узгоджені між собою рішення, що важливо для створення прецедентно несуперечливої судової практики в державі.

П. п. Конституційного Суду України можуть бути переглянуті, якщо цього

потребуватимуть нові суспільні вимоги (політичні, економічні, соціальні). Спостерігається тенденція посилення суддів загальної юрисдикції на П. п. Конституційного Суду України при прийнятті ними рішень.

Лит.: Сліденко І. Д. Тлумачення Конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду. О., 2003; Степанков В. Г. Правовая позиция: общетеоретические и прикладные аспекты: дис. ... канд. юрид. н.: 12.00.01. Н. Новгород, 2003; Тесленко М. В. Юридична сила і значення правових позицій Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України, 2003, № 4; Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. н.: 12.00.01. Х., 2004; Ткачук П. М. Правові позиції Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України, 2006, № 1; Марченко М. Н. Судебное правообразование и судебное право. М., 2007; Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К., 2007.

С. В. Шевчук.

ПРАВОВА ПОЛІТИКА – системна, науково обґрунтована діяльність державних і муніципальних органів, громадських об'єднань, спрямована на вироблення стратегії правового розвитку суспільства, створення ефективного механізму правового регулювання, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, формування правової державності.

Теоретичні розробки засад П. п. були започатковані у працях вітчизняних і рос. правознавців кінця 19 – поч. 20 ст.: Б. Кистяківського, М. Коркунова, С. Муромцева, Л. Петражицького, Г. Шерше-

невича та ін., які розглядали названу політику як прикладну науку, що покликана сприяти виробленню досконалішого права. У ході дослідження правознавці зосереджували увагу переважно на окремих аспектах, проявах цього феномену, через що П. п. як цілісне явище розщеплювалася, а її зміст збіднювався. Як наслідок, вона втрачала самостійну цінність і значення.

Ситуація змінилася зі здобуттям Україною незалежності, закріпленням на конституційному рівні принципів верховенства права, правової державності, непорушності основних прав і свобод людини, незалежності суду. П. п. почала розглядатися як самостійне правове явище, що має власний зміст, призначення і цінність. Важливим кроком у процесі уточнення змісту П. п. стало спочатку її визнання самостійним компонентом державної політики (раніше такий вид політики практично не виділявся), а згодом – особливою формою вираження державної політики, засобом юридичної легітимації, закріплення та здійснення політичного курсу країни. На сьогодні П. п. – це особливий і надзвичайно важливий компонент державної політики, засіб юридичної легітимації, закріплення і забезпечення політичного курсу країни, санкціонованого волею народу, що відображається в діяльності владних структур.

П. п. розкривається через сукупність властивих їй атрибутивних рис і властивостей. Найважливішою властивістю П. п. є її державно-вольовий характер і владно-імперативний зміст. Звідси невід'ємними ознаками П. п. визнаються такі: базується на праві і здійснюється правовими методами і засобами;

охоплює головним чином правову сферу життєдіяльності суспільства; має публічний, офіційний характер; знаходить вияв у вигляді правових та організаційних форм її здійснення; у разі потреби вона підкріплюється легальним примусом з боку держави.

Ефективність П. п. держави залежить від послідовної й повної реалізації її принципів. До найбільш загальних засад, що характеризують не тільки П. п., а й пронизують усю правову систему, належать такі принципи: непорушність прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності; демократизму; верховенства права; справедливості; узгодження інтересів особистості, суспільства і держави; гласності тощо.

Разом з тим П. п. властивий цілий ряд вимог, що розкривають її зміст і функціональне призначення як окремого правового явища. До цієї категорії належать принципи: соціальної обумовленості П. п.; орієнтації її на гуманістичні й моральні засади; наукової обґрунтованості; сталості й прогнозованості; легітимності; відкритості процесу формування і реалізації; відповідності основним положенням міжнародного права.

До головних методів здійснення П. п. традиційно відносять переконання (у раціональності, обґрунтованості й доцільності здійснюваного правового регулювання суспільних відносин і процесів) і примус (легітимний, соціально виправданий, диференційований) у різних їх формах, проявах і поєднаннях. Обидва методи створюють широкий арсенал засобів і технологічних прийомів правового впливу на свідомість і поведінку суб'єктів суспільних від-

носин: правове виховання і правова освіта як обов'язкова передумова підвищення правової культури і правосвідомості особистості, посадових осіб державних органів і суспільства в цілому; здійснення превентивних заходів; встановлення відповідальності тощо.

Зміст П. п. держави базується на певному праворозумінні, концептуальних ідеях стосовно співвідношення права і держави, права і закону, людини і держави. Це означає, що П. п. може розрізнятися залежно від того, який підхід щодо визначення природи права, його зв'язку з людиною, громадянським суспільством і державою панує в суспільстві. Те, яку позицію займає держава з цього питання, у свою чергу визначає її обумовлені зміст і умови здійснюваної нею політики в цілому, а також конкретних її напрямів.

П. п. держави реалізується за такими основними напрямками: правотворчим, правозастосовним, інтерпретаційно-правовим, доктринальним, які можуть вважатися формами її реалізації.

Головним організатором, координатором і провідником П. п. України є держава в особі Президента України, ВР України, КМ України, а серед центральних органів виконавчої влади – МЮ України. Однак, залишаючись генератором П. п., демократична держава не тільки не повинна перешкоджати, а й навіть залучати до участі в її формуванні ін. суб'єктів, а саме: політичні партії, громадські організації, рухи, наукові установи, а також громадян.

Формування П. п. в Україні було започатковано ухваленням парламентом Декларації про державний суверенітет України (1990) та проголошенням Акта

незалежності (1991), який було підтверджено результатами Всеукр. референдуму 1 грудня 1991. Наступним важливим етапом на цьому шляху стали розроблення і прийняття у 1996 Конституції України, яка закріпила концептуальні положення нової П. п., що відображають ідеологію демократичної, соціальної, правової державності.

Разом з тим процес вироблення П. п. значною мірою відбувається під впливом міжнародних договорів, які Україна уклала з такими міжнародними організаціями, як РЄ, ЄС, СОТ, НАТО та ін. Найбільший вплив на формування й розвиток вітчизняної П. п. мають угоди (Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Союзом (1994) та Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014)), що укладені між Україною і ЄС. Відповідно до цих угод першочергового значення у процесі формування і здійснення П. п. держави набуває реалізація завдання щодо адаптації законодавства України до вимог законодавства ЄС.

Тривалий час П. п. України в питанні приведення вітчизняного законодавства у відповідність з *acquis communautaire* виходила із визначення адаптації через призму виключно законотворчих методів та способів. Як наслідок, процес приведення законодавства України у відповідність до *acquis communautaire* обмежується лише законодавчою адаптацією. Однак аналіз досвіду адаптації національного законодавства країн Центральної і Східної Європи, які на-

були статусу повноправних членів ЄС, переконливо засвідчує, що наслідком активного використання різних механізмів законодавчої адаптації є інтенсифікація правотлумачної діяльності національних судів щодо інтерпретації національного законодавства у дусі правових стандартів ЄС. Таким чином, одним із базових механізмів приведення національного законодавства у відповідність до права ЄС виступає тлумачення норм національного законодавства у дусі норм права ЄС не лише під час правотворчості, а й на стадії правозастосування.

Крім того, сучасна П. п. держави має виходити з того, що, адаптуючи своє законодавство до правових стандартів ЄС, Україні потрібно забезпечити не лише його відповідність *acquis communautaire*, а й механізм його виконання. Тому доцільно виокремлювати два аспекти адаптації законодавства: формальний, що передбачає приведення національного законодавства у відповідність до *acquis communautaire*, та практичний, що полягає у створенні умов, необхідних для застосування адаптованого законодавства.

Лит.: Минькович-Слободяник О. В. Правова політика: стратегічні пріоритети і напрями вдосконалення. К., 2012; Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування. К., 2013.

І. В. Яковюк.

ПРАВОВА́ РЕФОРМА – різновид реформи (франц. *reform*, від лат. *reformare* – перетворювати), пов’язаний із перетвореннями правової форми функціонування держави, тобто із зміною її законодавчої, адміністративної

або правоохоронної функцій, із утворенням, реорганізацією чи ліквідацією окремих інститутів держави та відповідних правових інститутів. Перетворення правових інститутів, якими регулюються відносини в ін. сферах, крім державної влади, наприклад, економічній, соціальній тощо, є правовим забезпеченням відповідних реформ (економічної, грошової, пенсійної, освіти, охорони здоров’я тощо).

П. р. розпочинається верховною державною владою (правлячою елітою) у разі виникнення потреби змінити існуючий режим функціонування держави чи її окремих інститутів, завжди являє собою особливе управлінське рішення даної влади, що реалізується в перетворюючій діяльності певних державних органів і посадових осіб, спрямованій на встановлення ін. режиму законності в державі.

В історичному розвитку суспільства П. р. безпосередньо виступає як конкретна одинична реформа або послідовний ряд таких реформ (наприклад, реформи Ярослава Мудрого в Київській Русі, Петра I в Росії чи Мухаммеда Алі в Єгипті, реформа Сенату в Росії на поч. 20 ст. тощо), стосується певної сфери функціонування держави, її окремих інститутів. До таких реформ належать, наприклад, земська, міська, губна, стрілецька, воєнна, фінансова, судова, конституційна, адміністративна, реформа представницької влади, реформа слідчого апарату тощо, які мали місце в історії різних держав. П. р. можуть передбачати реформування місцевих або центральних структур державного управління, а за функціональною спрямованістю – законодавчої, адміністра-